

Sl. 8. Pogled iz letala od jugozapada na Nunski samostan, Kongresni trg in severni del mesta. (K članku: Ljubljana iz aeroplana)

SLOVENŠČINA V LJUBLJANSKIH CERKVAH

IVAN VRHOVNIK

Dne 1. julija 1933 je stopil v rabo *slovenski obrednik*. »Namen slovenskega prevoda je, da verniki svete obrede razumejo, jim pazljiveje in pobožneje sledijo« (Lj. šk. list 1933, 36). V skromen kotiček dotlej obsojena slovenščina se je mogočno razmahnila. V svetišču je odgrnila vso svojo lepoto in jo prinesla v dar Najvišjemu. Zmagovalka je zdaj; a kako se ji je godilo v preteklih dobah? Kako tedaj, ko je bil ljubljanski *Sv. Peter* zavetnik ne samo mesta, ampak ozemlja od Save do Godoviča? Ali je njegova prvotna, najbrž v romanskem slogu zidana cerkev slišala kdaj izpred oltarja, z lece in kora slovenske glasove; molitve pač: očenaš, zdravomarijo, vero; ali tudi evangelije, propovedi, pesmi? Da je bila slovenščina do-

mača v prastarem svetišču Sv. Petra, ki ga je požgal Turčin l. 1472., je verjetno.

Izpod Sv. Petra se je med drugim osamosvojila njegova mestna podružnica Sv. Nikolaja; postala je 1461 župnija, še več, postala je *stolna cerkev*. O nji pa le vemo iz pisanih virov, da ni izključevala slovenščine. V prvih 70 letih njenega obstoja se je oznanjevala na šenklavški prižnici slovenska božja beseda, kar moremo sklepati iz zahteve stolnega kapitlja l. 1533., naj se poleg dveh vikarjev, ki oskrbujejeta slovenske pridige, namestita še dva nemška pridigarja, ker se ljudje iz Nemčije jako obilno stekajo (*plurimum confluunt*) v Ljubljano in je v mestu nemški živelj zelo narasel (*civitas ipsó in eo*

Sl. 9. Pogled iz letala od zapada na Kongresni trg v smeri Tranče. (K članku: Ljubljana iz aeroplana)

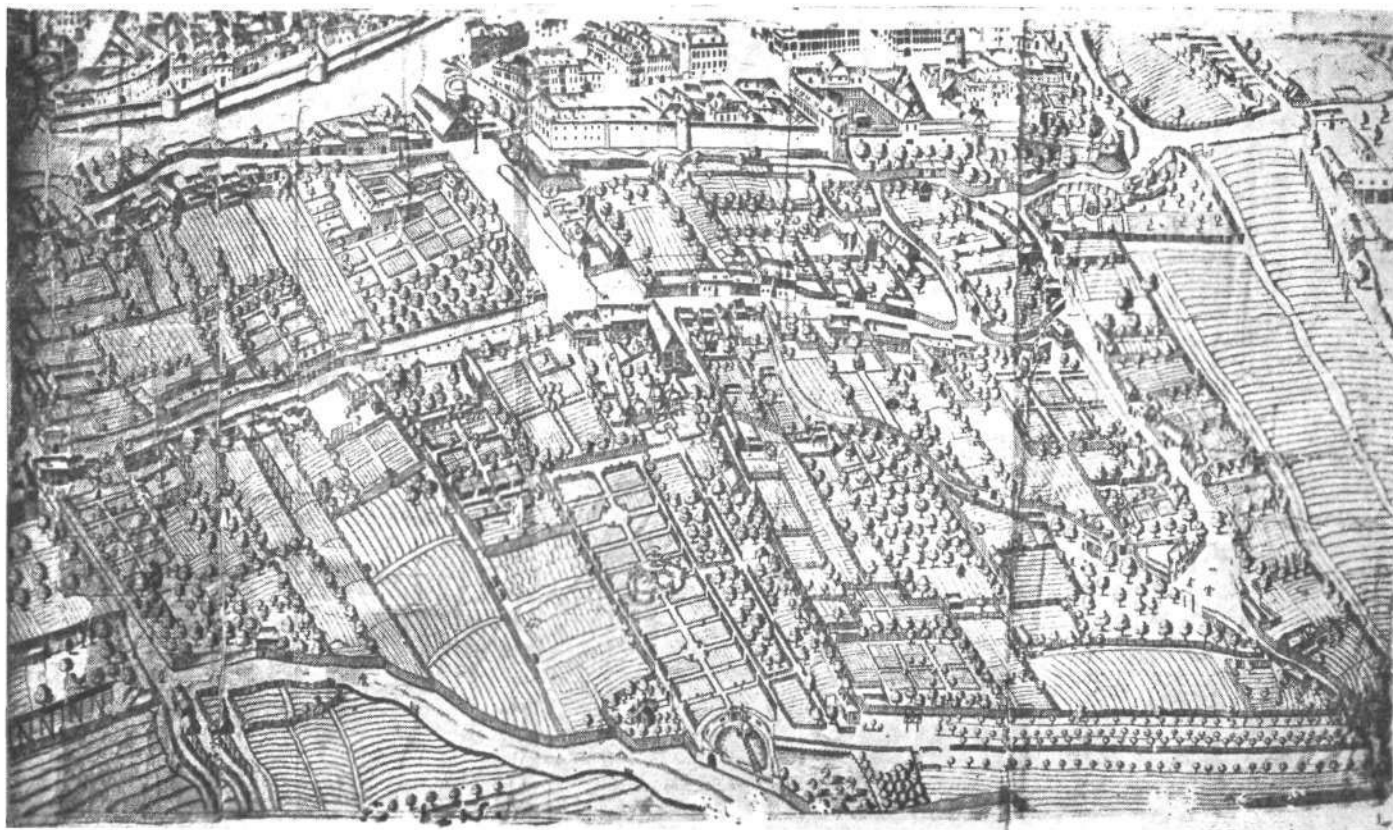
sermone vehementer est aucta — kap. a., Gruden, čas III, 4).

S slovenskimi pridigami so nastopali na šenklavški leci vikar *Primož Trubar* 1542, ki je jel trositi z nje krive nauke, *Višnjan Boltežar Radlič* 1573—75, stolni dekan, generalni vikar, poznejši škof, zaradi izredne zgovornosti zvan kranjski Ciceron (Kidrič, BV III 1923, 157), in kanonik, potem škof *Tomo Hren*.

Novoversko gibanje, čigar začetek sega v Ljubljani v l. 1527., je naraščalo z nemškim doseljevanjem. Glavno taborišče lutrovcev je bila špitalska cerkev Sv. Elizabete v sedanji Stritarjevi ulici; propovedovalo se je v nemškem, slovenskem in italijanskem jeziku, a leta 1547. so ukinili slovenske govore. Tedaj so se pritožili lutrski meščani pri generalnem vikarju Lenartu Mertlitzu in prosili, naj se v špitalski cerkvi pridiguje tudi slovenski (Vrhovec, IMK 1893, 204). L. 1561. se je vrnil Trubar iz pregnanstva in prvokrat pridigal na Sv. Petra dan v špitalski cerkvi. Njegovo nemško pridigo je poslušalo nad 40 duhovnikov. Odslej je imel ob nedeljah slovenske, ob četrtek nemške govore (Elze, Briefe 117).

Lutrovci so se polagoma odpovedali staremu liturgijskemu jeziku latinščini in se oklenili nemščine. Ko so si sčasoma nabavili slovenske bogoslužbene knjige, je dobila kmalu z nemščino enake pravice tudi slovenščina. V cerkveni naredbi 1564 je Trubar ukazal: »Ob tu mi hočmo, da vže naprej v ti kranjski ožželi... se ti psalmi, pejsmi inu vse druge službe božje, ti s. zakramenti v tim slovenskim kranjskim jeziku... dopernašajo inu dile« (Kidrič, Zg. sl. sl. 2 izd. 70). Nastala je poleg nemške *slovenska cerkev*. Na svojem odličnem mestu kot liturgični jezik je vztrajala slovenščina pri evangeljcih tudi, ko je načeloval njihovi slovenski cerkvi nemški superintendent Krištof Spindler (ib.).

Trubar in tovariši so preskrbeli svojim predikantom za oznanjevanje evangeljskega nauka v slovenskem jeziku dovolj pripomočkov. *Protireformacija*, ki je sledila, je našla v slovenskem katoliškem krogu v tem pogledu pusto polje. Orati ga je jel škof *Tomo Hren*, ko je izdal 1612 *evangeljsko knjigo*. Z njo je bila končana muka slovenskih duhovnikov, ki so morali evangeljske perikope sproti prevajati. Po-

Sl. 10. Risba sedanjega in uršulinskega samostana iz okoli l. 1600. (K članku: Ljubljana iz aeroplana)

magali so si z glosami ob latinskem tekstu; tako stolni dekan Radlič, čigar zaznamki so nam ohranjeni (Kidrič, BV III 1923, 156). Prej je stopal slovenski propovednik na leco z latinskim misalom, zdaj pa s Hrenovo evangeljsko knjigo.

Katoliškim pridigarjem je bila važna pomožna knjiga *Dalmatinova biblija*. Za dovoljenje njenega uporabljanja v jezikovnem pogledu so se obračali nekateri duhovniki s prošnjami na škofijstvo. Za tako milost je prosil šentpeterski vikar Vrzdencan Gregor Smrtnik — prelevil se je v Tettingerja — še ko je kaplanoval v Radovljici. Dalmatina je izpodrinil šele na koncu 18. stoletja Japelj s svojim prevodom sv. pisma.

Slovenska prižnica si je imenitno opomogla tudi z *zbirkami slovenskih pridig* (Janez od Sv. križa, Basar, Rogerij), s Kastelčevimi in Paglavčevimi deli.

Hrenov naslednik hromi *Rajnald Scarlich* (1630 do 1640) je izdal prvi slovenski *pastirski list*, ki ga je objavil Fr. Wiesthaler (LMS 1882, 96—122) s sumnjo, da utegne biti Hrenov izdelek. Slična pastirska lista sta izdala tudi ljubljanska škofa *Jožef gr. Rabatta* (1664—1683) in *Žiga gr. Herberstein* (1683 do 1701) (Čas 1924, 48).

Ti listi so se čitali s prižnice pred vizitacijo. Zanimiva je bila vizitacija stolne cerkve dne 27. aprila 1665, ko je prišel slovenski jezik do polne veljave. Tedaj je ukazal škof Rabatta, naj se prečitajo slovenski (sclavonice perlegi) najprej glavne vizitacijske točke; nato naj se pozovejo imenoma člani

kapitlja, da se poklonijo vladiki in mu poljubijo roko. Prvi je bil na vrsti generalni vikar: Ta večasti inu Suetlusti Vissoku vredan itd. (Čas, ib.)

O pastirskih vizitacijskih listih 17. stoletja treba pripomniti — da so jim bili izvirniki latinski, a prevodi, ki jih je oskrbel najbrž škofov tajnik, samo slovenski. Nemškega prevoda teh listov ni ne v škofijskem ne v kapiteljskem arhivu.

Hiba *ljubljskih škofov* 17. in 18. stoletja razen Hrena in Rabatte je bila *neznanje jezika* njihovih ovčic. Od apostolskih časov je bila škofom ena prvih dolžnosti oznanjevanje sv. vere. Razen dveh pa naši škofje v omenjeni dobi tej dolžnosti niso bili kos. V poročilih papežem so se zaradi tega nedostatka opravičevali. Tako leta 1731. škof Schratenbach, pišoč v Rim: »Božje besede nisem sam oznanjeval, ker nisem več jezika te pokrajine (linguae his in partibus ignarus), a postavljeni so svetni in redovni duhovniki, odlični po učenosti in gorečnosti, ki vršijo ta posel vsako nedeljo in praznik v Ljubljani kot središču v raznih cerkvah in po vsi škofiji po kuratih« (šk. a. zap. 57, 115). Z istimi besedami sta opravičevala nezadostno znanje (non satis gnarus) slovenščine škofa Petazzi 1764 in Karel Herberstein 1778.

Slovenščino na ljubljanskih lecah v protireformacijski dobi omenjata papežev vojak *Matija iz Kranja* 1654 in *Valvasor*. Prvi je zapisal 1654 zanimivo vest: V Ljubljani vse ljudstvo slovenski govori. So pa tudi taki, ki govore nemški in italijanski. — Tudi pridige

Sl. 11. Slika iz letala s pogledom na trg na Ajdovščini. (K članku: Ljubljana iz aeroplana)

so slovenske; samo v eni cerkvi se pridiga nemški za »češke tujce« (SN 1890, 55). Valvasor pa poroča, da so bile pri jezuitih ob nedeljah in praznikih po dve pridigi, ena slovenska in ena nemška, popoldne je bil krščanski nauk za otroke. Pri frančiškanih in kapucinih je bila dopoldne nemška, popoldne slovenska propoved. V postu so se slišale ob delavnikih po večernicah nemške in slovenske pridige (Valv. XI, 697).

Valvasor omenja kot najvažnejše činitelje ljubljanske protireformacije menihe, *jezuite*, ki so dospeli v Ljubljano na sv. Neže dan 1597 in se, odklonivši prazni frančiškanski samostan, naselili pri Sv. Jakobu. Dalje *kapucine*; te je poklical škof Hren 1602 in so gostovali izprva pri cerkvi Sv. Elizabete, leta 1608. pa se preselili v svojo novo cerkev Sv. Janeza evangelista v sedanji Zvezdi, in *frančiškane*, ki so se prenovljeni vrnili v svoj stari samostan na sedanjem Vodnikovem trgu. Tej bojni četi so se pozneje pridružili še *obojni avguštinci*.

Najvplivnejši med njimi so bili *jezuiti*, v dobi protireformacije skoraj vsemogoči. Ob podpori duhovske

in svetne oblasti so delovali vztrajno in uspešno za obnovo stare katoliške vere s šolami, z vzgojo mladine, igrami, vmes tudi slovenskimi, z bratovščinami, procesijami, zlasti pa na prižnici.

Jezuiti so po prihodu prvo adventno nedeljo popoldne začeli s slovenskim *krščanskim naukom*, ki dotlej pri katoličanih ni bil običajen;* začasno so ga opustili leta 1599. zaradi kuge. Dopoldne je bila pri Sv. Jakobu nemška pridiga (Koblar, Izobr. knj. III, 31). O božiču so vsako leto jezuitski dijaki slovenski in latinski pozdravljali dete Jezusa (ib. 37). Ko so jezuiti uvideli, da hodi k njihovim nemškim pridigam malo vernikov, so leta 1615. nadomestili nemške

* V poročilu jezuitskega dnevnika se naglaša slovenskost pouka, ker se ne omalovažuje preprosto ljudstvo, in pričakovanje obilnega sadu: 1597 Dom. I. adv. initium Doctrinae Christianae vulgari Carniolorum lingua tradi coepta est, cum non contemnendo plebeiorum auditorio, commodo uero longe maiore, tum ob ruditate auditorum, tum ob genus docendi, quod an hanc usque diem Catholicis fuit inusitatum.

govore s slovenskimi, ki jih je imel o. *Ivan Čandik*. Bili so »bolj obiskani, nego kdajkoli nemški«, ko niso dobili po tolikih letih skoraj nobenega sadu od njih. Čudno, da je bil škof Hren tej zamenjavi jako nasproten (Kidrič l. c. 100); menda zato, ker so jezuiti s tem prekoračili svoj delokrog, delovanje za katolištvo v višjih krogih, medtem ko so za prosto ljudstvo bili namenjeni kapucini.

Da ni umolknila slovenščina na šenklavški prižnici, zato je poskrbel Skarlichijev naslednik škof *Oton gr. Buchhaim* (1641—1664), ki je zagotovil stolnici stalnega slovenskega pridigarja, podarivši jezuitom neko desetino Pod turnom s pogojem, da bo imel eden izmed njih ob nedeljah in praznikih v šenklavžu slovensko propoved. Potrebne pomožne knjige bodo dobivali pridigarji proti vrnitvi iz škofijske knjižnice (MMK 1892, 117). Leta 1683. je bil slovenski nedeljki pridigar v stolnici o. Benko (jez. dn.).

V tej dobi je imel slovenske govore v domači cerkvi Sv. Jakoba o. Haubentaler. Na Sv. Jožefa dan 1685 je bila pri njegovi pridigi šentjakobska cerkev proti pričakovanju (praeter spem) polna, dasi so istega dne slavili diskalceati na Ajdovščini svojega patrona Sv. Jožefa (ib.).

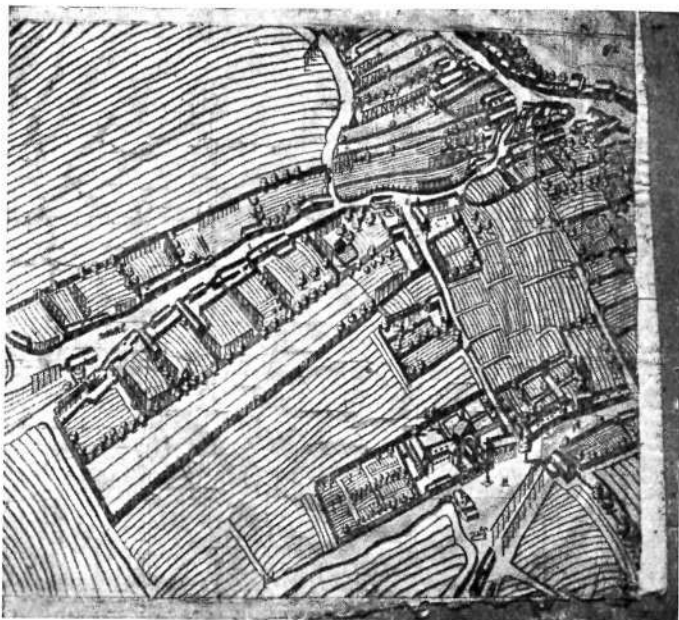
Jezuiti so nastopali kot slavnostni govorniki o posebnih prilikah tudi v drugih cerkvah. Tako je na Sv. Monike dan 1754 v avguštnski cerkvi (zdaj frančiškanski) proslavljal to svetnico zjutraj jezuit o. Wolf s slovenskim govorom, dopoldne pa o. Pfeifer z nemškim, toda nemški pridigar je imel komaj 30 poslušalcev (ib.). Takisto se je godilo nemškemu govorniku, ko je 1755 poveljeval v stolnici Sv. Janeza Nepomučana ob njegovem godu. Jezuitski dnevnik pravi, da je imel jako malo poslušalcev.

Razen že navedenih slovenskih govornikov iz Jezusovega reda se omenjajo oo. Mihael Steer, u. 1667, Adam Petek, u. 1682, Gentili deloval 1683, Reringer d. 1683—85, katehist Mejak d. 1684—86, Mazol d. 1687, 1688, Schwarz d. 1687, 1688 in drugi.

Z drugimi ljubljanskimi redovniki so uspešno tekmovali *diskalceati* na Ajdovščini. Njihova kronika navaja slovenske pridigarje. Jako veljavna sta bila tudi v slovstvenem oziru Gregor Vorenc, ki je črpal tvarino za pridige (1697—1706) največ iz Janeza Svetokriškega (Kidrič l. c. 107), in o. Marko Pohlin. Z redno službo božjo, združeno s slovensko pridigo in krščanskim naukom ob nedeljah in praznikih, so nameravali *diskalceati* ustreči zlasti okoličanom Šišencem in Posavcem, a naleteli so na hud odpor pri oo. jezuitih, boječih se za svoje poslušalce. Naposled je škof 1747 uslišal njihovo prošnjo in dovolil slovensko pridigo na Ajdovščini.

Imeli so pa seveda tudi nemške, toda slabo obiskane govore. Na praznik sv. Janeza Ev. 1771 je moral propovednik odstopiti s prižnice, ne da bi usta odprl, ker ni bilo nikogar, ki bi ga bil poslušal (D 1904, 237). Pri *diskalceatskih* bratovščinah Sv. Jožefa in pri pogrebnih je bila slovenska pridiga enakopravna z nemško (Kidrič, l. c.).

Frančiškani s cerkvijo Marije v nebo vzete na sedanjem Vodnikovem trgu so izza leta 1728. kot varuhi božjega groba gojili pobožnost Sv. križevega

Sl. 12. Pogled na sedanji trg na Ajdovščini iz l. 1660. (K članku: Ljubljana iz aeroplana)

pota. Ob postajah na hodniku tik pokopališkega zidu je bil vsak petek ob 7. zjutraj slovenski križev pot, ob 10. nemški (D 1903, 103).

Pri Sv. Elizabeti v meščanskem špitalu so opravljali po ukinitvi špitalske kaplanije službo božjo oo. frančiškani. Poučevali so krščanski nauk v slovenskem jeziku. Leta 1787. jih je presenetil ukaz škofa Herbersteina, naj hodijo otroci odslej k nemškemu krščanskemu nauku v šenklavž. Oo. frančiškani si niso upali škofu nasprotovati, pač pa se mu je po robu postavil varuh sirot, Vehovec: »Otroci ostanejo v špitalu in bodo zahajali, kakor doslej, v špitalsko cerkev in k slovenskemu krščanskemu nauku.« Ko je škof zahtevo ponovil, so nekateri svetovali Vehovcu, naj vsaj deloma odneha in naj vodi večje in zdrave otroke v stolnico, mali in bolehniki pa naj ostajajo doma. Toda Vehovec se ni vdal rekoč: »Kjer so mali in bolehniki, naj bodo tudi večji in zdravi.« Hkrati se je zoper škofov ukaz pritožil pri okrožnem uradu (Vrhovec, LMS 1898, 91).

Neznaten, a vendar važen korak naprej je naredila slovenščina v naših cerkvah, ko je škof Kuenburg leta 1706. izdal *obrednik*, na naslovni strani okrašen s sliko nove stolne cerkve, njenega zavetnika Sv. Nikolaja in škofovega grba. V tej latinski knjigi je nekaj nemških in slovenskih drobtin; pri krstu otrok, pri obhajilu in nagovor poročencev s tistimi vprašanji — malenkosti, a vendar zarodek krasnega sedanjega slovenskega obrednika. Dotedanja obrednika, oglejski in solnograški, nista poznala ne trohice slovenščine. Kuenburgov obrednik je 1767 za škofa Petazzija izšel z majhnimi jezikovnimi izboljšanimi ponatisnjen; za njim pa Kavčičev 1808, obilno vpoštevajoč domači jezik zato, da se njim, ki ne umejo latinščine, vzbudi pozornost in pomnoži čut pobožnosti (Sl. svet VI, 1893, 5 Slov. liturgiška starina).

Nadomestil ga je Wolfov obrednik 1844 (1843), rabljen do najnovejše dobe.

V ljubljanskih cerkvah je bilo nekdanj pokopanih mnogo odličnikov, duhovnih in svetnih. Njihove rake so bile opremljene večinoma z latinskimi napisi; nekaj je bilo nemških. V stolnici, podrti leta 1701., v kapeli Odrešenika sveta je počival kanonik, generalni vikar Jurij Latomus (= Kamenar), u. 30. dec. 1572 (Koblar Thaln. Hist. Eccl. Lab. 24). Na koncu njegovega latinskega epitafa je stalo voščilo: Dai Bug Schrezo (maj.) — edini slovenski nagrobni napis v stari stolni cerkvi. Šentpetrska cerkev je sprejela v eno svojih rak kanonika generalnega vikarja Lenarta Mertlica (u. 1548). Nagrobni spomenik menda s slovenskim geslom mu je postavil ravnatelj stanovske šole Lenart Budina (Kidrič, SBL I, 63; II, 100).

II.

Slovenska pesem v ljubljanskih cerkvah. — Korno petje je bilo latinsko, ujemalo se je z mašnikovimi molitvami pred oltarjem. Poleg tega je bilo že zgodaj v navadi ljudsko petje. Pela je vsa cerkev vselej pred pridigo* dotični cerkveni dobi primerno pesem: o božiču »Ta dan je vsega veselja«... ali »Eno je dete rojeno, aj rojeno«... o veliki noči »Jezus je od smrti vstal«... o binkoštnem času o sv. Duhu (Kidrič). V starih izdajah Branj in evangeliumov so navedene »katoliške pesme, katire se po stari navadi Katoliške Cerkve pred Pridigo pojo« (Kidrič) — prvič v Schönlebnovi izdaji leta 1672. Verjetno je, da je tudi v ljubljanski stolnici ljudstvo pelo, saj so tja zahajali šenklaški župljani Krakovci, vneti ljubitelji slovenske pesmi. — Stolnemu koru je dajala šenklaška šola pevce, ki so nastopali pri cerkvenih opravilih. O božiču 1599 in gotovo tudi ob drugih praznikih so na šenklaškem koru poleg latinskih in nemških pesmi prepevali tudi slovenske (Gruden, Carn. 1915, 12).

Lutrovci so si pridržali nekaj starih katoliških pesmi. Trubar jih je uvrstil v svojo pesmarico 1567, ki je doživela več izdaj, znamenje, kako potrebna je bila novovercem, saj je bilo petje nabožnih pesmi poleg propovedi in molitev glavni del njihove službe božje.

»Glih taku mi Lutrski huala Bogu, se znašim Obhaylom deržimo, Mi poiemo sastopnu vtim Slovenskim Jeziku, da vsi ludie sastopio, te Psalme, molitue inu duhouske peismi iz S. Pisma vzete inu zložene«, tako poroča Trubar v Katekizmu z dvema izlagama (Kidrič, Die Kirchenordnung 1919, 29).

V *šentjakovski cerkvi* so peli na koru jezuitski dijaki. Slovenske pesmi so prepevali pri procesiji Sv. Rešnjega Telesa l. 1600. (Koblar, Izobr. knj. III, 35). Slovensko pesem pri velikonočni procesiji omenjata Kuenburgov in Petazzijev obrednik, Kavčičev

je nima. Tam stoji, da gre po odpeti trikratni aleluji pri vstajenju procesija po cerkvi; med njo poje kor v domačem jeziku (vulgari idiomate) pesem Jezus je od smrti vstal itd., Christus ist erstanden etc.

V jezuitski cerkvi je bila ob vstajenju na veliko soboto navada, da je po procesiji vzel slovenski nedeljski pridigar kip vstalega Zveličarja z oltarja, stopil k ograji tik sedežev in stoječ med dvema svetilcema zapel slovensko pesem: Jezus je od smrti vstal — ljudstvo je povzelo:

Od njega bridke martre:
Ob tu se veselimo,
Inu Boga hvalimo.
Kyrie eleyson, Kriste eleyson.

Ko so odpeli zadnjo kitico, je bil blagoslov.

Jezuitski dnevnik poroča, da je zlasti ženski spol vneto prepeval slovensko velikonočnico. Pri veliki soboti 1748 pa stoji opomnja, da so ta dan pri vstajenju opustili slovensko pesem, ker so jo prejšnja leta dekleta predolgo zatezala in se je poslušalcem pristudila; namesto nje so zapeli na koru v nemškem jeziku pesem »Christus ist erstanden«, ki jo bo v prihodnje po hišnem obredniku intoniral mašnik, kakor je vse to o. rektor ukazal (IMK 1899, 75).

Ljudsko petje, ki smo ga zasledili v stolnici in pri Sv. Jakobu ob vstajenju, je bilo v navadi tudi pri *diskalceatih* na Ajdovščini. Na Sv. Jožefa dan 1759 je bila zjutraj ob 6. velika peta koralna sv. maša, po maši pa so zapela kmečka dekleta — najbrž Šišenčanke — slovensko pesem. Krog leta 1770. in gotovo tudi že poprej so ljubljanske krščenice pred pridigo ob polšestih zjutraj v cerkvi Sv. Jožefa večkrat prepevale slovenske pesmi. S slovensko pesmijo so počastila tamkaj dekleta Sv. Janeza Nepomučana ob njegovi devetdnevni leti 1773.; vsako jutro pri sv. maši z blagoslovoma so zapela »sveto« brez orgel (disk. kronika — D 1904, 285).

Večinoma cerkvenemu petju so bile namenjene *pesemske zbirke* Primoža Lavrenčiča (Kidrič ČZN XX, 80), Stržinarja, Repeža, Redeskinija.

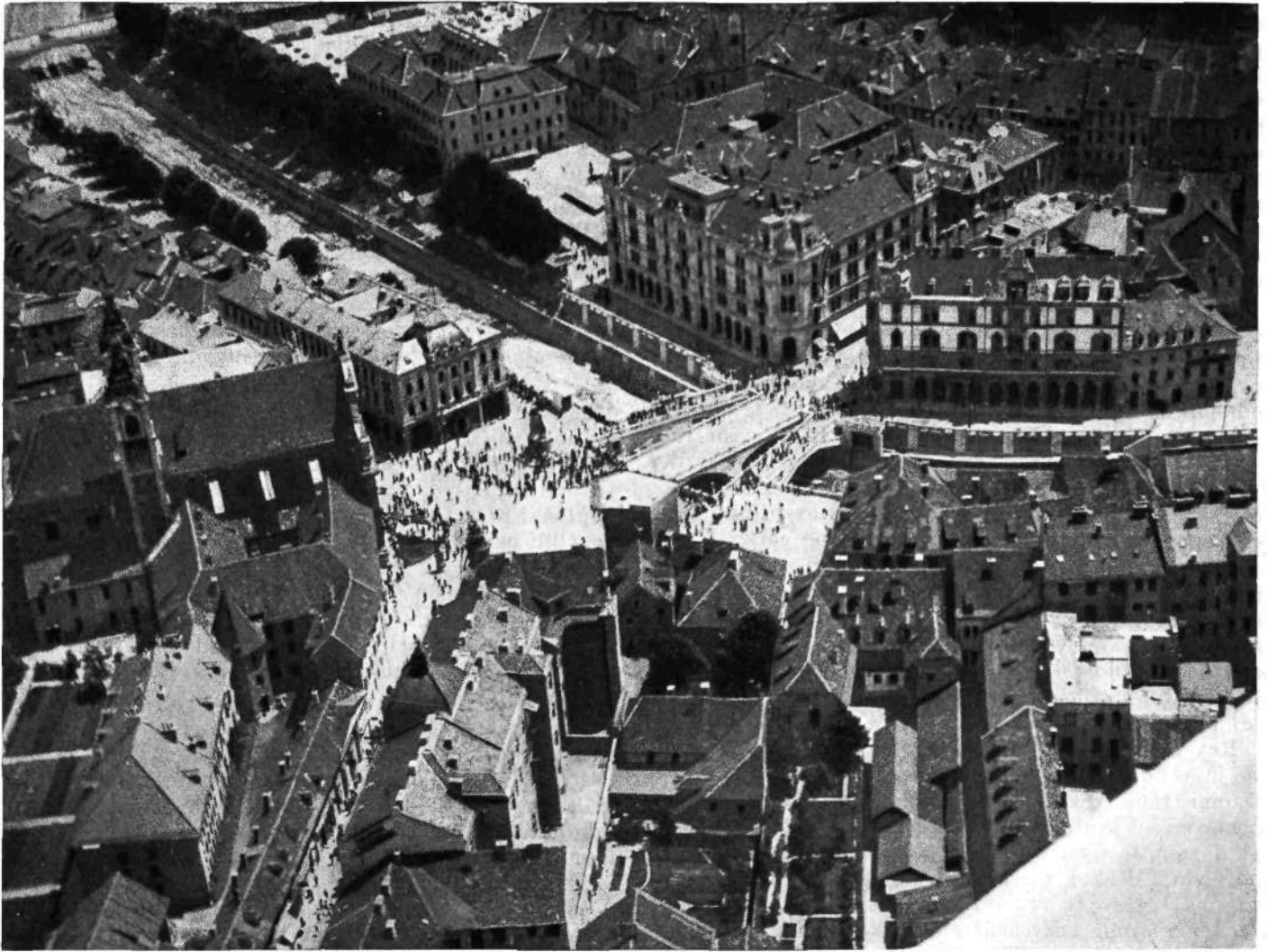
Pod vplivom nemške cerkvene pesmi je nastopila za Marije Terezije *nova pesmarica* z dvema iz nemščine preloženima mašnima pesmima (Japljev prevod), ki sta izpodrinila dotlej običajno predprižno pesem (Kidrič).

Da so pri Sv. Jakobu krog leta 1788. pri blagoslovih in pri glavnih sv. mašah peli slovenske pesmi, priča drobna knjižica brez letnice »Pesm k' sveti Maši, inu žegnu inu ena kratka Molitva za usaki dan za farmane te mestne fare S. Jakob v Lublani«, kjer sta za pesmimi »pred žegnam«, »pred drugim žegnam« in »po žegnu« natisnjeni Japljevi »Pred tabo na kolenih« in »Pred tronam tvoje milosti«.

Ljubljanska *stolna cerkev* je bila vir nabožnih pesmi, ki so se nepozabno priljubile narodu, ko je načeloval šenklaškemu koru skladatelj Gregor Rihar (u. 1863). Njegovi napevi so si osvojili ne samo ljubljanska, ampak vsa slovenska svetišča.

Za Rihtarjem je v 70. letih preteklega stoletja nastopila *cecilijanska doba*. Reforma se je pričela v stolnici. Gibanju je bil namen, vzpostaviti cerkveno

* Pridiga v zvezi s sv. mašo se nekdanj ni pričela po evangeliju, kakor zdaj, ampak po povzdigovanju; do povzdigovanja godba in petje, po povzdigovanju tiha sv. maša. Taka navada je bila v Ljubljani. Jezuitski letopisec pripominja leta 1786.: more hic consueto, in leta 1695.: more Labaci consueto (D 1903, 116).

Sl. 15. Pogled iz letala od zapada na Marijin trg s tromostjem. (K članku: Ljubljana iz aeroplana)

petje na podlagi cerkvenih določil, ki pa so jih nekateri tolmačili napačno. Vstala je bojazen, da cecilijanstvo izpodriva narodno slovensko petje, besedo Sv. Cirila in Metoda, iz cerkva in vsiljuje latinščino. Zoper to je nastopil Jurčič meneč, da tako gibanje ni koristno ne narodni izomiki ne veri. Rihar, mož slavnega spomina, vedoč kaj prija narodu, je ustvaril pesmi, ki jih je narod prepeval na polju in v cerkvi, a cecilijanci jih odmetavajo rekoč, da take pesmi božjo hišo profanirajo. (SN 1878, 190.)

Slično nezaupanje je izrazil nasproti cecilijanski novotariji Fr. Levstik (LZ 1884, 32) z verzi:

Novo petje cecilijansko
ni slovensko, je germansko:
šola razslovenja nas,
cerkev tujči petja glas.

Cecilijanstvo s svojim glasilom Cecilijanski glasbenik pa ni potrdilo tega strahu. Ostalo je v pravih mejah. Z očiščenim Riharjem in s pomnoženimi slovenskimi napevi vzbuja s svojimi izvežbanimi zbori v ljubljanskih cerkvah blaga verska čutila še danes.

III.

Kako je bilo v ljubljanskih cerkvah pred 80. leti? To nam pojasni kratek potopis duhovnika, najbrž Andreja Einspielerja, ki je v Slov. Bčeli (III, 344) pohvalil Ljubljano, da je »lepa, dobra, čudna«. Zakaj čudna? »Ali ni ona središče slovenščine? Ali ni poglavitno mesto slovenskih dežel? Pač sem to mislil — piše potnik — ali ko v veliko cerkev stopim, slišim nemško pridigo, in popoldne je bil sicer slovenski nauk, pa litanijske vseh svetnikov, molitve in petje — vse to po nemško? Pač so verni Ljubljančani zvesto molili in prepevali, kar niso umeli! Dva ali trije so na koru svoj *heilig* peli, ljudstvo pa je molčalo seveda, ker ne zna nemško? Duhoven je nemške litanijske molil, in neki trije ali štirje so odgovarjali *bitt für uns* itd., ljudstvo pa je bilo tiho. Naj mi reče zdaj kdo, da ni to čudno, kadar se v slovenskem mestu slovenskemu ljudstvu po nemško poje, moli, pridiga! Bože pomози!»

Prav tako so bitfirunzali pri Sv. Jakobu. Ko je leta 1820. prosil šentjakovski župnik Jan. Zlatoust Pohlin za tretjega kaplana, je Wolf poročal vladi,

da se vrši služba božja zaradi mešanega prebivalstva pri Sv. Jakobu v nemškem in slovenskem jeziku. Nemške govore je imel doslej župnik, kaplana pa slovenske. Zaradi obojnosti je zdaj župniku nemogoče pridigovati; zato potrebuje tretjega kaplana. Dali so mu ga (Župna spomenica Sv. Jak.). Nemščina je odvrčala ljudi od cerkve. Ko je vlada delala na to, da se ukine trnovska župnija in združi s šentjakobsko, so Trnovčani naveli zoper spojitve med drugim, da ne marajo za Sv. Jakoba, ker je tam običajna nemška pridiga.

Ko je šlo za vžupljenje novih pod Golovcem sezidanih hiš in so bili vprašani dotični posestniki Jakob Lampič, Martin Tušnak in Jakob Hlebš, kam žele biti pridruženi, ali k Sv. Petru ali k Sv. Jakobu, so se vsi odločili za Sv. Petra, ker da so večinoma iz te župnije doma, da hodijo tja k službi božji in se tam tudi vedno vrši verski pouk edino le v slovenskem jeziku (ž. a. Sv. Petra).

Velika večina šentjakobskih župljanov je bila zato, da se *odpravi nemščina* iz njihove lepe cerkve. Leta 1861. so predložili škofijstvu nasvet, naj se nadomesti nemška pridiga ob nedeljah in praznikih s slovensko, ker gre v cerkvi le za božjo besedo, ne za jezik. Peščica nemškutarjev, največ takih, ki niso bili nikdar navzoči pri nemških pridigah, je ugovarjala, češ, še tu nam hočete vriniti svoj »kmečki« jezik; naj ostane pri starem. (N 1861, 332).

Res je ostalo pri starem še dolgih 29 let; ali nekaj se je vendar spremenilo. L. Jeran je prinesel v Zg. Danici 1863 veselo novico, da so se na višji ukaz poslovenile pridige pri *procesijah križevega tedna*. Škof sam je uvel slovenske govore. Čujmo Jeranovo poročilo: »Kakor sv. Marka dan pri Sv. Petru, tako so nas križev teden v torek naš svetli višji pastir *Jernej Vidmar* razveselil s krepkim in gladkim slovenskim ogovorom pred neštevilnimi poslušavci. Druga leta je bila križev teden pri Sv. Jakobu nemška pridiga in žalostno je bilo videti, kako se je po maši na pozdrav pridigarjev: ‚Gelobt sei Jesus Kristus!‘ vdrlo slovensko ljudstvo iz cerkve. Torej so ukazali svetli knez ondi letos slovensko pridigo, in res, trlo se je vse vernega ljudstva ne le pri sv. maši, ampak tudi pri pridigi.«

Temu poročilu je dodal Jeran umestni nasvet: »Pred ko ne, bi bilo res koristno in dobro, da bi se dosedaj nemške pridige ob nedeljah in praznikih pri Sv. Jakobu poslovenile. Gotovo bi ne bila cerkev tako prazna, kakor je dosihmal pogostoma, in tudi moških bi ne mogli na prste šteti, kakor so jih doslej že enkrat!« Isto je ponavljal dopisnik pri popisu umeščenja župnika Koestla l. 1867.: »Osebe, ki v šentjakobski fari slovenskega ne razumejo, bi lahko na prste naštel.«

Šentjakobski kaplani so večkrat šteli poslušalce nemških pridig. Njihovo pičlo število sta zasledovala

zlasti Anton Zupančič, poznejši bogoslovni profesor (u. 1915), in Anton Žlogar (leta 1931. u. kanonik v Novem mestu). 4. adventno nedeljo 1879 sta naštela z otroki vred na moški strani samo 41, na ženski pa 79, torej 120 ljudi; na sv. dan 295, ob novem letu leta 1880. na moški strani 34, med temi 5 mož, v nedeljo po novem letu 136 poslušalcev. To so bili pač očitni dokazi, kako nepotrebna je nemška pridiga. Uspehi štetja, naznanjeni škofijstvu, za zdaj še niso povzročili odprave nemške propovedi. Vladika Zlatoust Pogačar je bil zato, da se ukine nemščina s šentjakobske prižnice, a se je oziral na šentjakobskega župnika Koestla, ki je cikal bolj na nemško stran in čuval stare navade. Počakal je ugodne prilike.

Dala jo je nova maša sedanjega idrijskega dekana *Mihaela Arka* v nedeljo 26. sept. 1880. Imela bi biti ob polšestih s slovensko pridigo; a prišlo je dovoljenje iz škofije, da sme biti ob devetih s slovenskim govorom. Na leco je stopil slavnostni govornik, dobovski kaplan *Franc Groznik* (u. 1911) in otvoril vrsto slovenskih pridig, ki se nadaljuje še dandanašnji. Kakor nekaj let popreje (1874) nemške litanije in nemška postna pridiga ob sredah v postu, je propadla nedeljska dopoldanska. Majhen recidiv je bil ob misijonu 1888, ko je bila pri Sv. Jakobu vsak dan poleg dveh slovenskih tudi ena nemška pridiga (Župna spomenica Sv. Jakoba).

Tri leta prej so imeli *misijon* v novi Jezusovi cerkvi v proslavo tisočletnice Sv. Metoda; pridige so bile pretežno slovenske, vendar tudi ni manjkalo nemških. Sv. Metod in nemške pridige! Zdi se nam prav tako, kakor bi se v Fuldi na čast Sv. Bonifaciju pridigalo slovenski (SN).

V križanski cerkvi je bilo izpodrinjeno 1883 slovensko petje z nemškim v veliko nevoljo ljudstva, ki se je pritoževalo tudi zaradi nemških litanij v nunski cerkvi.

Prišel je *prevrat*. Stolna cerkev se je poslovenila. Na zahvalno nedeljo 1918 se je oglasila z njene lece dopoldne slovenska beseda. Knezoškof Anton Bonaventura sam je pokopal nemške pridige.

V vseh ljubljanskih cerkvah gospoduje zdaj poleg latinščine slovenščina. Nemška propoved se je umaknila v križansko cerkev. Šentflorijanska kongregacija do prevrata nemška, je zdaj slovenska.

Upajmo, da zginje tudi latinščina in jo nadomesti staroslovensčina, ki je od sv. stolice priznan liturgični jezik in so za njeno uvedbo prosili jugoslovenski škofje na svojem prvem sestanku 1919.

Njihova prošnja je imela ta uspeh, da se je staroslovenski misale, natisnjen z glagolskimi črkami za vlade papeža Leona XIII. v Rimu l. 1893., ponatisnil v latinici. Tako je temeljito izpodbit izgovor zaradi nečitnosti, ki je delala preglavice duhovnikom, ki niso bili večji glagolske pisave.